

Postmüharibə dövründə liderlik

VI MƏQALƏ

İnsan mənəviyyət üçün yaşamalır. Mənəviyyətini qoruyan, yaşadan insan əbədi olacaqdır.

**Heydər Əliyev,
Ümummilli lider**

Vətənpərvərlik – intellektual fəzilət

Şübhəsiz, siyasi liderin intellektual fəzilətliyi mərkəzində onun vətənpərvərliyi dayanır. Ancaq burada “vətənpərvərlik” anlayışı geniş anlamda dərk edilməlidir. Onun məntiqi bazası Ulu öndərin “cəmiyyət mənəviyyət üzərində təşəkkül tapır” və “vətənpərvər olmayan insan mənəviyyətsizdir” tezislərinin sintezindən ibarətdir. Bu anlamda vətənpərvərlik liderlik üçün ontoloji, yeni təbi olaraq intellektual fəzilətliyin atributuna çevrilir. İntellektin fəzilətliyinin atributu olmaq isə vətənpərvər intellektual fəzilətin olmadığı deməkdir. Yəni vətənpərvərlik liderlikdə intellektin xoşniyyətliyinin adı tərkib hissəsi deyildir, onun mahiyyətini təşkil edən əvəzədməz xüsusiyyətdir. Bununla zəkavi liderlikdə intellektual fəzilətlik kontekstində vətənpərvərlik mənəviyyətliliklə əlaqəli şəkildə həlledici yer tutur.

Ulu öndərin vətənpərvərliyi bu aspektdə ontolojiləşdirməsinin dərin ideya, məntiqi, konseptual və məfkurəvi mənası varmış. Bu məqamı “vətənpərvərlik” anlayışına Heydər Əliyevin verdiyi geniş mənanı araşdıranda görmək mümkündür. Burada başlanğıc sual belədir: “Vətənpərvərlik nədir, yaxud vətənpərvər kimdir?”

Vətənpərvərlik yurd, el, oba, dil, adət-ənənə, mədəniyyət, xalq, millət və Vətən sevgisidir. Bu duyğuların daşıyıcısı vətənpərvərdir. Yəni vətənpərvərlik heç də özgəsinə mənfi münasibət və ya laqeyd qalmaqla əlaqəli deyildir – o, etnik mənsubluq sərhədlərini aşaraq, dərin duyğusal qatda insanın torpağa, yurda, adət-ənənəyə, dilə, dinə və böyük anlamda Vətənə bağlılığı və sadıqlığıdır. Burada bağlılıqla sadıqlıq təsadüfən birgə ifadə edilmir. Çünki əsl vətənpərvər yalnız şüuri səviyyədə vətənə bağlı olmur, o, həm də fəaliyyəti ilə bu bağlılığa sədaqətini təsdiq edir. Deməli, siyasi liderlik kontekstində vətənpərvərlik nəzəri və şüuri aspektdə praktiki davranış və feili fəaliyyət aspektlərinin vəhdətindən təşəkkül edir.

Vətənpərvərliyin intellektual fəzilətin atributu kimi mənəviyyətlilikdə bu cür siyasi fəaliyyətdə ontolojiləşməsi mühüm ideya hadisəsidir. Bu keyfiyyətdə vətənpərvərlik “Vətənçilik” ideyasının məzmununda mərkəzi yer tutur. Həmin əsasda “vətənçilik” ideyasını konseptə, daha sonra konseptiyaya, ideologiyaya və məfkurəyə transformasiya etmək imkanı yaranır.

“Vətənçilik” ideyası

“İdeya” qədim yunan dilində “forma”, “proobraz” anlamını verir. Onun fəlsəfi tərifi müxtəlifdir. Lakin ümumilikdə ideya fikri obrazı ifadə edir. “Vətənçilik” ideyası bu anlamda siyasi fəaliyyətdə şüur

üçün əsas, başlıca obyektin Vətən olduğunu əks etdirir. Siyasi lider fəaliyyətində vətənçiliyi ideya kimi qəbul edirsə, hər bir halda bu anlayışa istiqamətlənir, onu fəaliyyətinin başlıca stimulyerici və istiqamətləndirici faktoru sayır. Bununla yanaşı, “Vətənçilik” ideya kimi siyasətçinin strateji hədəfinin və məqsədinin Vətənə bağlılıq və sadıqlıqla əlaqəli olduğunu ifadə edir.

Lakin real siyasi fəaliyyətdə “ideya” anlamı praktiki funksiyaları yerinə yetirməyə kifayət etmir. Bunun üçün ideyanın konsept səviyyəsinə yüksəlməsi lazımdır.

“Vətənçilik” konseptiyası

Linqvokulturologiyada konsept artıq mental qatla bağlı izah olunur. Yəni ideya insan şüurunda onun daxili mahiyyətinə mental səviyyədə aid olan fenomənə çevrilməlidir. Bununla ideya konsept formasında insanın şüuri fəaliyyətinin mental

qatının atributu statusuna yüksəlir. Əgər konseptdə Vətən mərkəzi yerə qoyulursa, o, konkret olaraq vətənçilik konsepti olur.

Konsept həm də yaradıcı mahiyyət daşıyan innovasiya ideyası kimi də təsəvvür edilir. Yəni o, cəmiyyətdə yeni ideya kimi qəbul edilməlidir. Bu keyfiyyətdə konseptin dəyər, obraz və anlayış komponentləri mövcuddur. Lakin konsept struktur-funksional cəhətdən dəqiq sərhədləri olmayan anlayışdır. Onun daha yüksək səviyyədə məzmunlaşmasına ehtiyac vardır.

“Vətənçilik” konseptiyası vətən konseptinin aydın struktur və funksional sərhədlərinin nəzəri səviyyədə ifadəsidir. Vətənçilik konseptiyası kimi insanın Vətənə bağlılığı və sədaqətliyinin vəhdətini ifadə edir. Bununla vətənçilik haqqında geniş nəzəri və feili təsəvvürlər sistemi yaradılır. Bu konseptiyaya sosial fəaliyyət göstərmək olar.

Konkret uzunmüddətli siyasi fəaliyyətə gəldikdə isə ümumi “Vətənçilik konseptiyası”nın yeni səviyyədə inkişafı lazımdır. Bununla da konseptiyadan ideologiyaya və oradan da məfkurəyə keçid etmək zərurəti yaranır. Məsələ onunla bağlıdır ki, vətənçiliyin elə başlıca və dəqiq parametrləri sistem halında nəzəri-metodoloji tədqim edilməlidir ki, siyasi fəaliyyətdə praktiki olaraq onlara hədəflənmək mümkün olsun. Konseptiyaya bu baxımdan tarixi mərhələyə cavab verən nəzəri və tətbiqi baxışların sistemi formasına salınmalıdır. İdeologiyaya buna görə daha konkret məzmunlu ad almalıdır. Növbəti mərhələdə isə ideologiyaya fərdi və kollektiv səviyyədə menatlitetə, şüura, psixologiyaya və həyat tərzinə elə “hopdurulmalıdır” ki, siyasi fəaliyyətdə aparıcı rolunu oynasın. Buna görə də vətənçilik özlüyündə ideologiyaya kimi yenidən sistemləşdirilməli və adı dəqiqləşməli idi.

Vətənçilikdən azərbaycançılığa keçid

Heydər Əliyev siyasi-nəzəri səviyyədə bu məsələni həll etdi. Vətənpərvərliyin qədimdən azərbaycanlıların təfəkkürlərində, psixologiyalarında və siyasi fəaliyyətlərində əsas yer tutduğu haqqında yuxarıda bəhs etdik. Əsrlərlə Vətən sevgi, sayğı və qayğı mənasında vətənpərvərlik Azərbaycan toplusunun həyat tərzində xüsusi yer tutmuşdur. “Azərbaycançılıq” da bir neçə əsr öncə daha çox romantik aspektdə cəmiyyətdə rolunu oynamışdır. O, siyasətdə nə konseptiyaya kimi mövcud idi, nə də ideologiyaya statusunda elmi struktur-funksional keyfiyyətlər almışdı.

Azərbaycan Demokratik Respublikası dönəmində də azərbaycançılıq mükəmməl ideologiyaya kimi tam formalaşmadı. Əlbəttə, həmin dövərdə azərbaycançılıq vətənpərvərlik və vətənpərvərlik kontekstlərində işlənilirdi. Ancaq işlək və sistemli siyasi məzmunla malik baxışlar kompleks kimi yenidən işlənməli idi. Azərbaycançılıq mükəmməl ideologiyaya kimi müstəqil dövlətçilik şüurunun mərkəzi amili səviyyəsinə yüksəldilməli idi.

Bununla azərbaycançılıq faktiki olaraq vətənçiliyin siyasi-nəzəri səviyyədə ifadəsi kimi təsəvvür edilə bilər. Deməli, vətənpərvərlik azərbaycançılığın ideologiyaya kimi formalaşmasının mərkəzi punktlarından biridir. Buna uyğun olaraq da Azərbaycanda əsl liderliyin mənəviyyət, vətənpərvərlik, əxlaq kimi faktorlarla ontoloji bağlantısını anlamaq mümkündür.

Bununla yanaşı, vətənpərvərlik aspektində azərbaycançılığın bir sıra əsas komponentləri mövcuddur. Onlar birbaşa intellektual fəzilətliyin digər komponentləri ilə bağlıdır. Həmin keyfiyyətdə azərbaycançılıqda ədalətlik, nizamlılıq və hüquqlilik xüsusi yer tutur. Ədalətlik Azərbaycan liderləri üçün çox önəmli intellektual fəzilətdir ki, praktiki fəaliyyətin bazasında dayanır. Nizamlılıq Vətənə düzən gətirməyi nəzərdə tutur. Dövlətçilikdə bu düzən bütövlükdə dünyaya yayılması zərurəti də yer almışdır. Hüquq faktor isə azərbaycançılığın əsas dayaqlarından biridir. Azərbaycan cəmiyyətində hüquqla qanun bir-biri ilə sıx bağlılıqda dərk edilmişdir. Müasir dövrdə dövlətçi-

lik aspektində isə hüquq əsas yer tutur. Azərbaycan beynəlxalq hüquq normalarına ciddi əməl edir. Onların gözlənilməsi dövlətin praktiki fəaliyyətində başlıca məqamlardan biridir.

Beləliklə, Azərbaycanda siyasi liderlik ənənəsində mənəviyyət, vətənpərvərlik, vətənpərvərlik ümumilikdə fəaliyyətin atributları kimi yer almışdır. Bu da kökdən liderliyin mənəviyyətlilik sıx bağlılığını göstərir. Bu məqamın zəkavi xarici siyasətdə real məzmun almasında “məfkurə” anlayışının rolu ayrıcaqdır.

Azərbaycançılıq məfkurəsi

“Məfkurə”, adətən, ideologiyaya kimi başa düşülür. Bu, doğrudan da, belədir. Lakin məfkurənin özəl bir xüsusiyyəti də vardır. O xüsusiyyət məfkurənin ideologiyaya kimi şüurda deyil, ümumilikdə həyat tərzində yaşam özəlliyinin mahiyyətinə nüfuz etməsi ilə bağlıdır. Məfkurə insanı daxili mənəvi-əxlaqi, duyğusal, emosional və iradi keyfiyyətləri ilə ideyaya və ideologiyaya bağlayır. Məfkurəli insan məqsəd uğrunda fəaliyyətdə qətiyyətli və inamli olur.

Azərbaycançılığın məfkurə kimi milyonlara sirayət etməsində Ulu öndər Heydər Əliyevin fikirləri və izahları həlledici rol oynamışdır. Heydər Əliyev azərbaycançılıq kontekstində öyrətdirdi ki, “milli azadlığa nail olmaq üçün milli oyanış, milli dirçəliş, milli ruhun canlanması lazımdır”. Bu dahiyənə kəlamda milli azadlığın milli dirçəliş, milli ruh və milli oyanışla sıx qarşılıqlı münasibətlərdə tədqim edilməsi dərin fəlsəfi anlamı olan haldır. Milli ruhun canlanması yuxarıda vurğuladığımız bütün faktorları özündə ehtiva edir. Vətənpərvərlik onların mərkəzində dayanır. Milli ruhun oyanışı həm də ənənənin daha dərinə dərk edilməsi yolu ilə təkrar-təkrar aktuallaşdırılmasıdır. Yekunda bu proses milli dirçəlişə aparıb çıxarır ki, bu da milli azadlığın baza şərtlərindən biridir.

Deməli, Heydər Əliyev tezisləri ilə zəkavi siyasətin müxtəlif parametrlərini dəqiq ifadə etmişdir. Onun bu kontekstdə çox mühüm bir şərt də qoyması təsadüfi deyildir. Ümummilli lider demişdir ki, “kim müxalifətdə durursa-dursun, ancaq Vətənə, xalqına, mənəviyyətinə, məsləhinə müxalifətdə durmasın”. Vətənə müxalifətdə olmamaq siyasi fəaliyyətin təməl prinsiplərindən biri kimi, Azərbaycan siyasətçisinin intellektual fəzilətliyində ayrıca yer tutur. Vətənpərvərliyin konkret ifadələrindən biri kimi həmişə “Vətənin yanında olmaq” şərti müasir tarixi mərhələdə də dəyişməmişdir. Hətta Ulu öndərin dediyi növbəti fikrin işığında bu məsələ daha da aktuallaşmışdır. Heydər Əliyev əmin edirdi ki, “heç vaxt inamımızdan, dinimizdən uzaqlaşmayacağıq və bu mənəvi mənbələrimizdən istifadə edərək gələcəyimizi quracağıq!”

Ulu öndərin nümunə kimi gətirdiyimiz sonuncu fikirləri real olaraq Prezident İlham Əliyevin zəkavi xarici siyasətinin intellektual fəzilətliyinin bir sıra maraqlı və aktual özəlliklərini ifadə edir.

(ardı var)

**Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfə elmləri doktoru**